

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 5/3 2025

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2025

5/3-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гуўалық берилген.*

Нөкис

5/3-сан 2025
сентябрь-октябрь

---

*Қарақалпақстан Республикасы мектепке шекемги хәм мектеп билимлендириуи
министрлиги, Қары Ниязий атындагы Тәрбия педагогикасы миллий институты
Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ
Сапардурды АБАЕВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ
Мавлюда АЧИЛОВА
Азизжан АБДАЗИМОВ
Шухрат АБДУЛЛАЕВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Злийха ОРАЗЫМБЕТОВА
Мансурбек ОНГАРОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Гулзабира БАБАШЕВА
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Гулбахар БЕКИМБЕТОВА
Комил ГУЛЯМОВ
Маманазар ДЖУМАЕВ

Асқар ДЖУМАШЕВ
Дилдора ДАВРОНОВА
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ
(Шимкент, Қазақстан)
Масуда ЗАЙНИТДИНОВА
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Айсулу ЖАНАБЕРГЕНОВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Шохида ИСТАМОВА
Вохид КАРАЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА
(Тараз, Қазақстан)
Сарсенбай КАЗАХБАЕВ
Мохира КУВВАТОВА
Комилжон КАРИМОВ
Джавдод ПЎЛАТОВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ
(Шимкент, Қазақстан)
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Барлықбай ПРЕНОВ
Пердебай НАЖИМОВ
Искендер НАЖИМОВ

Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Ойниса МУСУРМОНОВА
Уролбой МИРСАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурулло МАРДОНОВ
Абдулхамид МИРЗАЕВ
Шахло МИРЗАЕВА
Дармонжон МАХМУДОВА
Абдимурат ЕСЕМУРАТОВ
Даулетназар СЕЙИТКАСЫМОВ
Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Норим РАХМАНОВ
Муқаддас РАХМАНОВА
Светлана СМЕРНОВА
(Москва, Россия)
Тажибай САПАРБАЕВ
Мухаббат САЛАЕВА
Гўзал СОДИҚОВА
Улбосын СЕЙТЖАНОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Тажикал КУДАЙБЕРГЕНОВА
Дилором ШАМСИЕВА
Ойбахор ШАМИЕВА
Ризамат ШОДИЕВ

Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА
Қонысбай ЮСУПОВ
Гулара ЮСУПОВА
Содик ЮЛДАШЕВ
Фархад РЎЗИЕВ
Аъзам ХОЛМУРАДОВ
Марат ХОДЖАНОВ
Мухлиса ХАФИЗОВА
Шохиста БЎРАНОВА
Мухаббат ХУДАЯРОВА
Қалбай СЕЙТМУРАТОВ
Азамат БЕКИМБЕТОВ
Гўзал НАЗИРОВА
Козим МАЛИКОВ
Гиёсиддин ХУДОЙБЕРДИЕВ
Шакир УРИШОВ
Назифа АЧИЛОВА
Гулназ ТЛЕУМУРАТОВА
Мадияр СУЛТАНИЯЗОВ
Сансызбай САПАРНИЯЗОВ
Гулчехра АЙТБАЕВА
Байнияз МАМБЕТКАРИМОВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Матлуба ДАВУРБАЕВА
Шахло ЮЛДАШЕВА
Мусаллам АБДУЖАББАРОВА
Айжамал МАТЖАНОВА
Жумабай АБАТОВ

Muqumova D.I., Abdullayeva O.D. Tyutorlar faoliyatida talabalarning o'quv jarayoniga moslashuvchanligini rivojlantirish xususiyatlari	168
Boymurodova R.A. Texnologiya ta'limi darslarida foydalaniladigan pedagogik texnologiyalar	173
Sayfullayeva I.Q. Bo'lajak logopedlarni- nutqi rivojlanmagan bolalar nutqini tashhis qilishga o'rgatish metodikasi	177
Achilova S. Dj. Bo'lajak logopedlarni og'ir nutq nuqsonli bolalar bilan ishlashga tayyorlashning mazmuni	184
Tirkasheva Z.S. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda psixologik-pedagogik metodlar uyg'unligi	191
Ochilov A.E., Nortojoyeva M.Z. Tarbiyachining pedagogik mahoratini oshirish yo'llari	197
Shonazarov J.U. Bo'lajak pedagoglarni kasbiy tayyorlash tizimi va pedagogik tajriba orttirish jarayonida amaliyotning o'rni	201
Шамиева О.Р., Очилев Э.Ю. Психологическая подготовка как фактор успешного развития современных инженеров	208
Ташева С.Р. Применение методов факторного анализа при оценке профессиональной компетентности учащихся выпускных курсов высших учебных заведений	212

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Berdekeev A.A. Ózbekstanda tennistiń payda bolıwı hám rawajlanıw tariyxı	216
G'oyibnazarov R. Янги Ўзбекистон тараққийёт стратегиясини амалга оширишда маънавиятнинг роли	222
Jumayev F.A. Та'лимда Vatan mavzusini jadid g'oyalari asoida o'qitish (Abdulla Avloniy ijodi misolidada)	226

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Tursunov I.G., Narimbetova Z.A., Nurxonova M.J. Raqamli pedagogika sharoitida bo'lajak matematika o'qituvchilarining inklyuziv ta'limga tayyorgarligini shakllantirish texnologiyasi	231
Рўзимова Х.К. Ўсимликларнинг ташқи муҳит омилларига чидамлилигини оширишда биопрепаратларнинг аҳамияти	235
Esonturdiyev M.N. Ilmiy va amaliy sohalarida matematikaning qo'llanilishi	240
Sharipov R.Z. Bo'lajak informatika o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari	248
Abdullaeva M.M. Raqamli ta'lim sharoitida o'qituvchilarning reflektiv madaniyatini rivojlantirishning innovatsion mexanizmlari	253
Халиқулов Э. Умумтаълим мактабларида робототехника, мехатроника, муҳандислик тўғарақларини кластер технологиялари асосида ташкил этиш	259
Хайдаров Б.А. Методика преподавания сложных разделов нанофизики и нанотехнологии на основе проектного обучения	266

БАСЛАЎЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Farxodova M.X. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining kasbiy malakasini xalqaro standartlar asosida baholash mexanizmlari	271
Kojalepesova P.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirishda lug'atlar bilan ishlash	276
Zaripova D.A., Xurramova L.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida bilishga qiziqishni rivojlantirish	280
Abdullayeva F.Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga intellektual tayyorgarligini aniqlash metodlari va usullari	286
Achilova M.S. Boshlang'ich ta'limda steam yondashuvi asosida o'quvchilarda ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishning ilmiy –nazariy asoslari	291
Raxmonov A. R. Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda zamonaviy innovatsiyon yondashuvlar	295

СҮЎРЕТЛЕЎ ӨНЕРИ ХӘМ МУЗЫКА

ТА'ЛИМ ТИЗИМИДА О'QUVCHILARGA RANGSHUNOSLIK TARIXINI O'RGATISH

Ankabayev R.T.

*CHDPU Tasviriy san'at va dizayn
kafedrasi dotsenti*

Tayanch so'zlar: rangshunoslik, rang, iliq ranglar, sovuq ranglar, rang uyg'unligi, kompozitsiya, xromatik ranglar, axromatik ranglar, asosiy ranglar, yordamchi ranglar, yorug'lik, masofa.

Ключевые слова: цветоведение, цвет, теплые цвета, холодные цвета, цветовая гармония, композиция, хроматические цвета, ахроматические цвета, основные цвета, вспомогательные цвета, свет, расстояние.

Key words: color theory, color, warm colors, cool colors, color harmony, composition, chromatic colors, achromatic colors, primary colors, secondary colors, light, distance.

РЕЗЮМЕ:

Ushbu maqolada tasviriy san'atni balki butun insoniyatni qamrab olgan rangshunoslikning tarixini qisqacha mazmuni bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье представлен краткий обзор истории науки о цвете, охватывающей изобразительное искусство и все человечество.

SUMMARY:

This article provides a brief overview of the history of color science, covering the fine arts and all of humanity.

Respublikamizda yuqori malakali va ma'rifatli kadrlarni tayyorlash, ilm-fan sohiblari safini shakllantirish maqsadida bir qator muhim vazifalar amalga oshirilmoqda. So'nggi yillarda mamlakatimizda Prezidentimiz va hukumatimiz tomonidan ilm-fan hamda texnika taraqqiyotiga alohida e'tibor berilib, pedagoglar, olimlar va professor-o'qituvchilarning jamiyatdagi obro'-e'tiborini oshirish, ularning turmush darajasini yaxshilash, shuningdek, kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilish borasida ko'plab Farmon va Qarorlar qabul qilindi. Ushbu hujjatlar bugungi kunda o'z samaralarini bera boshlaganini alohida ta'kidlash lozim.

Hozirgi davrda jamiyatimizda yuz berayotgan keskin ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlar ta'lim tizimida ham tub islohotlarni amalga oshirishni taqozo etmoqda. Ta'lim-tarbiya jarayonini zamon talablariga mos darajada tashkil

etish dolzarb masalaga aylanmoqda. Bu esa ta'lim talabalarda estetik boy dunyoqarashni shakllantirish, ularni yuksak ma'naviyat, madaniyat va ijodiy fikrlash ruhida tarbiyalashni taqozo etadi.

O'quvchilarning estetik ongini shakllantirishda tasviriy san'at darslari va darsdan tashqari mashg'ulotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Inson qadim-qadimdan san'at vositalari orqali hayotni go'zal qilishga intilgan. Buni tasdiqlash uchun ajdodlarimizdan meros bo'lib qolgan me'moriy va badiiy yodgorliklarga nazar tashlash kifoya. Ularning barchasi musavvir va me'morlar mahorati samarasidir.

Buyuk olim va musavvir Leonardo da Vinchi "Amaliyotga ilmsiz mehr qo'yadigan kishilar rulsiz yoki kompassiz suzayotgan kishiga o'xshaydilar. Chunki ular qayerga ketayotganlarini bilmaydilar. Shu bois, avvalo ilmni o'rgan, keyin esa shu ilm asosida amaliyotga murojaat qil", deya bejiz ta'kidlamagan.

Darhaqiqat, tabiat va san'at cheksiz sir-sanoatlardan iborat. Insoniyat tarixida tabiat ne'matlarining mohiyatini o'rganishga doimiy qiziqish mavjud bo'lgan. Shu jarayonda "rang" tushunchasi ham insoniyatni qadimdan o'ziga jalb qilib kelgan. Rangning ilmiy jihatdan o'rganilishi natijasida rangshunoslik fani shakllandi.

Bu fan rassomlar, dizaynerlar, me'morlar va boshqa ijodkorlar uchun nafaqat amaliy, balki ilmiy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Bugungi kunda rangshunoslik nafaqat san'at, balki tibbiyot, psixologiya, texnika va hatto qishloq xo'jaligida ham keng qo'llanilmoqda. Masalan, ranglar orqali inson ruhiyatiga ta'sir o'tkazish, ularni davolash, kayfiyatni boshqarish, ma'naviy tarbiya berish, mahsulot unumdorligini oshirish kabi ilmiy tadqiqotlar ko'plab mamlakatlarda olib borilmoqda.

O'quvchilarga rangshunoslikni o'rgatish nafaqat ularning tasviriy san'atdagi mahoratini oshiradi, balki ularda atrof-muhitni teran idrok etish, rang uyg'unligini his qilish, ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, rangshunoslik fizika, kimyo, psixologiya, fiziologiya va estetika fanlari bilan integratsiyada o'rganilganda yanada samarali bo'ladi.

Shu bois rangshunoslik tarixi va nazariyasini ta'lim tizimiga chuqur joriy etish o'quvchilarda san'atga bo'lgan qiziqishni oshirish, estetik didni tarbiyalash, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va milliy merosni qadrlashga xizmat qiladi.

San'at, xususan, rangshunoslik o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularda estetik ongni shakllantirish, milliy madaniyatimiz va umuminsoniy qadriyatlarni chuqur anglashlariga xizmat qiladi.

Rangshunoslik - ranglarning paydo bo'lishi, ularning xususiyatlari, uyg'unligi va inson ruhiyatiga ta'sirini o'rganuvchi fan sifatida qadimdan mavjud. Yunon olimi Aristotel rang haqidagi ilk nazariy qarashlarni ilgari surgan bo'lsa,

Uygʻonish davri olimlari Leonardo da Vinchi, Alberti, Dyurer kabi rassomlar rang tasvirida muhim ilmiy va amaliy izlanishlar olib borganlar. Isaak Nyuton esa oq yorugʻlikning spektr ranglarga ajralishini ilmiy tajribalar bilan isbotlab, rangshunoslik faniga mustahkam ilmiy asos yaratgan. Keyinchalik Gyote, Gelmgols, Lomonosovlarning tadqiqotlari rangshunoslik nazariyasini yanada boyitdi.

Sharq mutafakkirlari ham rang haqidagi qarashlari bilan eʻtibor qozongan. Kamoliddin Behzod va boshqa allomalar ranglarning ramziy va estetik mohiyatini yoritib berganlar. Oʻzbek musavvirlik anʼanalarida kitob miniaturasi, naqqoshlik, devoriy suratlar orqali rang uygʻunligiga katta eʻtibor qaratilgan.

Rangshunoslik fanining taʼlim tizimidagi ahamiyati nihoyatda kengdir.

- oʻquvchilarda ranglarni ajrata olish, ularning uygʻunligi va kontrastligini his etish koʻnikmalarini shakllantiradi;
- tasviriy sanʼat va dizayn yoʻnalishida zarur boʻlgan nazariy bilimlarni beradi;
- oʻquvchilarning estetik didi, ijodkorlik qobiliyati va maʼnaviy dunyoqarashini rivojlantiradi;
- fizika, kimyo, psixologiya va estetika fanlari bilan integratsiyada oʻrganilib, ilmiy dunyoqarashni kengaytiradi.

Bugungi kunda dunyo miqyosida rangshunoslik nafaqat sanʼat, balki tibbiyot, psixologiya, texnika va qishloq xoʻjaligida ham qoʻllanilib kelmoqda. Masalan, ranglar inson ruhiyatiga taʼsir etishi, davolash jarayonida qoʻllanishi, mahsulotlar unumdorligini oshirishi ilmiy jihatdan isbotlangan. Shu bois taʼlim tizimida rangshunoslikka oid bilimlarni chuqur berish zamonaviy davr talabi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, rangshunoslik tarixi va nazariyasini oʻquvchilarga oʻrgatish ularning nafaqat sanʼat sohasidagi bilimlarini, balki umumiy dunyoqarashini kengaytiradi, estetik didini shakllantiradi hamda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Taʼlim jarayonida rangshunoslik fanini chuqur oʻrganish, uni boshqa tabiiy va ijtimoiy fanlar bilan bogʻlab oʻqitish oʻquvchilarning maʼnaviy barkamolligini taʼminlashda muhim omil boʻlib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avliyakulova Nafisa Muzafarovna “Tasviriy sanʼatni oʻqitish metodikasi” oʻquv qoʻllanma.
2. Rustam Xudayberganov “RANGSHUNOSLIK ASOSLARI” Kasb-hunar kollejlari uchun oʻquv qoʻllanma.
3. Ankabaev R.T. “Rangtasvir” / elektron darslik 2021. Axborot kommunikatsiya texnologiyalariga oid dasturlar va elektron maʼlumotlar bazalari uchun olingan guvohnoma (DGU 10825).
4. Ankabaev R.T. “RANGTASVIR” / oʻquv qoʻllanma. T. “ISHONCHLI HAMKOR”, 2021.
5. Boʻlajak tasviriy sanʼat oʻqituvchilarning badiiy-ijodiy kompetentligini rivojlantirish metodikasi (toʻgarak mashgʻulotlari misolida) Monografiya «Sarbon LLS» MChJ bosmaxonasida chop etildi. Toshkent – 2024

ISSN 2181-7138

Қары Ниязий атындағы Тәрбия педагогикасы миллий институты
Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ»**

№ 5/3

Нөкис — 2025

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: 230105 Нөкис қаласы, Әмир Темур көшеси, 179^а жай

Тел.: +998 61 224-01-34, факс: +998 61 224-23-00

e-mail: uznipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednauk@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледу. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 17.09.2025. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нусқасы _____ Буйыртпа №